غفار آغای طورمشی

(آول طورمشندن رومان)

عارف عین اللین «چقالی»

ناشرلری: برادران کریمفلر.

مطبعهٔ کریمیه قزانده
۱۹۱۲

КАЗАНЬ.
Типографія Т. Д. „Бр. Каримовы“
1912.

بو حکایه‌نی اوقی بیک آچولی کیترسه‌ده اوقی
شوقدر کیفلی غفار ابی نیک کونی بتکری

غفار آغای طورمشی

(آول طورمشندن رومان)

عارف عین‌اللین «چقالی»

امضا: محمد شریف

ناشرلری: برادران کریمفلر.

مطبعهٔ کریمیه قزانده
۱۹۱۲

КАЗАНЬ.
Типографія Т Д. „Бр. Каримовы"
1912.

«...» اسملی آولنڭ زورلغی یاریسیغنه بولدیغی کبی، اهالیسنڭ (خلقینڭ) فقیرلگیده یاریسغنه ایدی. بو آولده ترکلك قیلوچی خلقنڭ، کسب وهنرلری بولماغانغه وقرلرینڭ کوبره‌گی طاو، وتاشلقدن عبارت بولوب، باشقه‌چه ایگن ایگله طورغان ییرلریده یاخشرتماغانغه کوره ایگن ایگو اشیده ترقی ایتمه‌گان ایدی. بو آولنڭ خلقی ایسه، تأمین معیشت اوچون قش وجه‌ی بویی اطرافکه (چیتکه) خدمت ایته‌رگه کیتوب بته‌لر ایدی. بو آولنڭ چیبه‌رگنه طوروچیلرنڭ باری ٥ — ٦ قدرگنه بولوب، بونلر آراسنده ایڭ بای صانالغانی «عبدالغفار» نام کمسه ایدی. بو آولنڭ خلقی حتی کورشی آوللرده‌گی کیشلرده، عبدالغفار، دیه‌چه‌ك اورنغه قسقه‌چه‌غنه ایتدروب؛ «غفار آغای» دیوبکنه‌یوروته‌لر ایدی. ایندی شونکچون بزده بو اورنده غفار آغای، دیوبکنه بیان ایته‌بز.

غفار آغاینڭ بایلغی بیـك زور بولسه‌ده ، نادان وصارانلاینه بیك زورایدی . ایگنلر برده بولماغان‌یللرنیه غفار آغاینڭ اندرنده ۲۵ ــــ ۳۰ قدرکیبه‌نلری قارالشوب اوطرا طورغانلر ایدی. غفار آغای تربیه وترتیب‌سزلگی بله‌ن اطرافکه مشهور بولدیغی کبی ، قاتیلغی وفقیرلرنی رنجتووی بله‌نده هر ییرده مشهور ایدی. آنڭ باشقه‌لر قارشیسنده‌اعتباری بیك آز بولسه‌ده، فقیرلرگه بر پوط ایگننی ایکی پوط ایگن حقینه قویوب بیرووی و ۳ ــــ ٤ پوط ایگن برابرینه آنلرنـڭ اون - اون بیش صوملق نرسه‌لرینی زاکلادکه (رهن‌گه) آلـووی، اگـرده نرسه‌لرنڭ اییه‌لری (خواجه‌لری) زاکلادغه قویلمش نرسه‌لرینی چیکله‌نلمش وقتلرنده آلا آلماسه‌لر ، بعض‌لرینی صاتـو وبعض‌لرینی (کییم‌لر بولسه) کییوب طوزدرو ایله، غفار آغاینڭ فقیرلر قارشیسنده یاریسیغنه شهرت واعتباریده بار ایدی.

مونه برزمان طوتاشدن ٥-٦ یللر آچلق بولوسببلی، غفار آغاینڭ یورطنده هر کوننی ایرته‌دن کیچ که قدرفقیرلر ۳۰-٤۰دن کیم بولمیلر ایدی. غفار آغاینڭ یورطی‌یانندن ئوتکان چاقده قولاقغه اوشبو طاوشلر به‌ریله : «غفار آبزی، غفار آبزی! زنهار اوچ پوطقنه بیروب طور ایندی؛ چونکه طونم بیك یخشی ئه‌لی ئوتکان کوزنیگنه تکـدردم؛ شونی

زاكلادغه قويام؛ ١٥ صومغه توشكان ايدى. مين آنی هيچ بر قايچان يوق بهاسينه قالدرمام! تله‌سه‌ك نيگه قويده بير!» ايكنچی‌سی: «غفار آبزی! مونه مين صماوارمنی آلوب كيلدم خدا حقينه ٢-٣ پوطقنه ايگن ئولچه‌ب بيرسه‌نه؛ ميندن ٢ ئلوش حق آلده بير!»؛ طاغن اوچنچی‌سی: «غفار آبزی! مين زاكلادقه بر پاری ييرمنی يازدرام؛ ٤-٥ پوطقنه بولسه‌ده يا ئاغه قدر آرش بيروب طورسانا؛ اگرده وقتندن اوزوب نيتوب كيتسه، (سزگه تييشلی آقچه‌نی وقتلی تولی آلماسام) شول ييرمنی اوزگز چه‌چه‌رسز!» دييلگان سوزلردن باشقه‌نی ٥-٦ يلغه قدر اييون واييول چيصلالرنده (آيلارنده) ايشتورگه ممكن توگل ايدی.

بر پوط ايگنگه ايكی پوط ايگننك آقچه‌سی كيلگانگه، غفار آغای هريلنی زاكلاد آلوب، بيك كوب ايگننی قيمت بها ايله‌ن فقيرلرگه كوته‌رگه اوله‌شه طورغان ايدی. شول كوينچه يلدان يل بايی باروب، وآقچه‌نيده بيك نقلابقنه جيدی. كوب وقتلارده ئوتمه‌دی غفار آغای بو، آولده‌حتی بو اطرافده برنچی بای بولوب كيتدی.

بوندن صوك اوزينك طورا تورغان ايسكی ئوينی سوتدروب طاشلاب، آنك اورنينه آستقی قاتلاوی تاش واوستكی قاتلاوی آغاچدن عبارت ايتدروب بيك بييك وياخشی برئوی صالدردی.

بۇئۇينىڭ باشىنى تيمر بلەن يابدروب وياشل بوياو بلەن بوياتدردى. غفار آغاينىڭ عائلەسيدە (سيمياسى): بر قزى، بر اوغلى، اوزى وخاتونى بارى دورت جـاندانغنە عبارت ايدى. اوزينىڭ آرتق قاتيلغى سببلى، بردن بـر اوغلى بر لەقزن اوقوتدرميچە نادان ايتوب اوسدرەدر ايدى.

شول بالالرى اوزلرينىڭ ايبلشلرى قـوللرينە كتاب آلوب اوقودقلارينى كورولرى بلەن اچلرى بتونلەى ئەرنى ايدى. وقاى چاغنلا: «اتكاى! سين نيگەبزنى اوقوتدرميسڭ؟ ئەنە ايبلشلرمزنڭ اتكالرى بالالرن نيچك اوقوتدرالر! ايندى حاضرندە بالالرى نيندى عالم بولديلار؟ ئەى بزدە بيگرەك اوقور ايدكەە» ديەلر ايدى.

غفار آغاى بالالرينڭ بوندى معنالى وماطور ايتدروب سويلەدكلرينە قارشى:

«آوزڭزنى جەيوب يوقنى سويلەب طورماڭز؛ اوقوغان كشىنى خداى كورسەتمەسون؛ اول اشكە بيك يالقاو بولا، آنى هيچ برقايچان اشلەتوب بولمى!» ديوب آچولى چرايى بلەن بالالرينە سويلى طورغان ايدى.

ايندى غفار آغاينىڭ ياڭا ئويى ئولـگورگاچ، بو آولغە كرگانلە يراقدن ايڭ اوّل كوزگە بونڭ تيمر توبەلى ويەشل بوياو بلەن بويالنغان بييك ئويى كورنە ايدى. غفار آغاى

بوندن صوڭ شول قدر دنیانی سویوب عمر ایته ایدی، که حتی قای چاغنده ئولم بارنیده اونطوب، یاکه «مڭ یاشکه یيتەرمن ئەلی!» دیگان توسلی اویلی ایدی. قربان ورمضان بەیرەملرنده، قوم قبیلەسی واقرباسی (یاقینلاری) طرفندن بەیرەمگه چاقرلسه: «اچم آوری، باشم آوری، صاولغم یوق وکیفم یوق!» دیوب یلینه ایکی مرتبه کیلگان شریف ومبارك کونلردەده بەیرەم ایتونی اوزینه مناسب کورمی طورغان ایدی. وغیری کونلردەده اوزی تعیین ایتکان (بیلگولەب قویغان) جان باشینه هر کونگه ۳ شاقماقدن آرتق شیکر بتریلوب؛ بعض کونگی مصارف عادتدەگیدن بر آز اوزبراق کیتمەسه، جمیله آبصطایغه ایرینه جواب بیرگاندە قبر عذابلری کوتەرگه توغری کیله ایدی

قای وقت مکتب ومدرسه فائدەسینه، دیەاعانه صوراوچیلر بولغاندە غفار آغاینڭ دائمی جوابی: «بز آندی اورنلارغه مال صرف قیلمیبز، مالنی اورنینه اسراف ایتەرگه تییش؛ بو، زماندا غی اوقتولار، اوقتو توگل؛ بالالارغه ییرنی ئەیلەنەدیوب اوگرەتەلر، آحمق لر، دنیادە ییر ئەیلەنەمی صوڭ؟ اول سوزلرندن حیوانلردە کولەرلر؛ مین ایچماسام آقچەمنی ایزگو اورنلرغه طوزدرام، موینمه یوکلەنگان زور فرضنی اوستمدن توشرەم، یعنی حج قیلورغه آقچەمنی جییامدە، حج گه بارام!» دیودن عبارت ایدی.

غفار آغای موندی سوزلرینی بیك چنلاب وبیك اشانچلی کبی ایتدروب سویله‌سه‌ده، هر یلنی حج وقتی ییته باشلاغاچقنه دفعة صرخاولاغان کبی بولوب، آورووی برده بولماسه‌ده، بر ایکی آطنا آراسی حالسزله‌نگان کبی بولوب اوزدرادر ایدی .

حج وقتی اورغاچ بعض حیله‌کار کشیلر: «غفار آغای! سزنی صونگ حج‌گه بارغه حاضرله‌نگان، دیوب ایشتدکان ایدک؛ نی سببدن بارا آلمیچی قالدگز صونگ؟!» دیوب صوراوچیلر بولغانده غفار آغای: «عجب حکمة خدا هریلنی حج وقتی ییته‌ر آلدندانغنه ایکی اوچ آطنا آوری باشلیمده، شولای حالسزله‌نوب یوریم، صوگره سلامتله‌نسه‌مده اول چاقده حج وقتی ئوتوب کیتدکان بولا!» دیوب جواب بیره طورغان ایدی.

مونه غفار آغاینگ، ترلك طوواریده بایتاقغنه، زور ومشقتلی بر یورط بولدیغی سببلی، برگنه خدمتچی اشله‌ب اولگوره آلماغانغه کوره، غفار آغای ٥٠—٥٥ یاشلرنده بولسه‌ده، یورط خدمتن ایته‌رگه بیك نقلاب عادتله‌نوب کیتووی سببلی، قای‌چاغنده آبزار آرچو، تیرس توگوایله شغلله‌نوب جمعه نمازینه‌ده بارا آلمیچی قالا طورغان ایدی .

اگرده بیش وقت نمازدن قالمیچی‌یوروگه بولسه، ینه بر خدمتچی یاللامق لازم بولا ایدی . ایکنچی خدمتچی‌نی

۳۰—۳۵ صوم بیروب یاللارغه تییشلی بولغانلقدن، غفار آغای بیگره کده قارا خدمتنی اوزی اشله‌ونی سویه‌در ایدی.

II

شول‌اوق آولده فقیرلـکده ایلك برنچی درجه‌نی آلغان وعائله‌سینیده (سیمیاسینی) فقط اوزینڭ قول وکوکره‌ك کوچی بله‌نگنه طویدروب وتربیه‌له‌ب طوروچی «صکارکوزسراجی» نام کمسه بار ایدی.

بو، سراجی آغاینڭ یورطنده، غیری قارالتی فلان کورنمیچه، باری بر ئویگنه بولوب، اولده غایت ایسکرگانلـگندن بر یاقغه چالشایغان، هر یاغینی بالچق بله صلاغان، تره‌زه‌سینگده پییالالری واطلوب، آنلر اورنینه قزل ویه‌شل چوپره‌کلر قورلغان ایدی.

ئوینڭ توبه‌سیده صالام بله‌نگنه یابلغانغه کوره، کوز کونلرنده‌گی قوّتلی جیل، داول ئوی توبه‌سینڭ بر یاغینی بتونله‌ی آلوب تاشلاغان‌ایدی. بونڭ بویله صکارکوزسراجی، دیوب آتالووینه‌ده سبب: بردن بو آولده سراجی‌اسملی کشی ایکی بولغانغه، وایکنچیدن، سراجی آغاینڭ صول کوزی یاشدن‌اوك صوقر بولغانغه ایدی.

قشنڭ ۳۰—۳۵ درجه (گرادس) صالقن بر کونده ایرته بله‌ن آول خلقینڭ همه‌سینگده مورجه‌لرندن توتنلری چغوب طوردیغی زمان، صکارکوزسراجی آغاینڭ مورجه‌سندن توتنی چقماغانغه، آنـلڭ یاغارینه بر نرسه‌سیده یوقلغینی

آڭلاتا ایدی . سراجی آغای اوزینڭ بوقدر یوقلغینه قایغروب، قای چاغنی عقلندن شاشودرجه‌سینه ایرشه‌ایدی.

ایندی سراجی آغاینڭ ایکی کوندن بیرلی میچی‌ده ره‌تله‌ب یاغلماغانغه، و بالالرینی بر نیچه کونلردن بیرلی طویغانچی آشاغانلارینی یوقغه‌خاتونی «عاجله» آبصطای‌غایت قایغولی و کوڭلسز چرایی بله‌ن ایرینه تابا قاراب: «اتکاسی! بز ایندی بر، بر اش قاراشدررغه کیره‌ك! کشیلرنڭ اویلرینی یلندی، آشارغه اچه‌رگه‌ده باشلادیلار؛ امابزنڭ یاغارمزغه‌ده و بالالارمزنڭ یوقلاب طورولرینه‌ده بر کیسه‌ك ایکمه‌گبزده‌یوق ای بختسز بالالر، ای قزغانچ بالالر!!!

کیچه‌ده طویار، طویماسقنه آشاب یاتقانلر ایدی؛ شونڭ اوستینه ایچماسام ئویمزده یلی توگل؛ هر نیچك بولسه‌ده، بالالرمزنڭ یوقلاب طورغان وقتلارینه: ئویمزنی بر آزیلتوب و بر قدر ایکمه‌ك حاضرله‌ب قویارغه طرشیق ایندی. مونه مین ئوتکان کونلرده ایشتدم: غفار بایغه بر یورط خدمتچیسی کیره‌ك، ایمش؟ هیچ بولماسه آنکار باروب قاراساڭده بولماسمی بولای آبدراشوب اوطورودن برمعنینی چقماس!» دیدی. سراجی آغایده خاتونینڭ بویله سویله‌وینه باشنی تـوبه‌ن صالوب طڭلاب اوطردینی، بردن: «ای عاجله! اول غفار بـــای بیك قـــاتی وبیك صـــاران

بای بیت! اگرده خدمتچی کیره‌ك بولوب یاللاسه‌ده، بیك آرزانغه یاللی؛ ئه‌نه ئوتکان یلنی بتون یلغه مشه‌ر باجه‌نی باری ٢٤ صومغه‌غنه یاللاغان ایدی. آلایده بیچاره‌نڭ ٦ صوم آقچه‌سون قسوب قالغان ایدی.

مشه‌ر باجه، خطالق بله‌ن بر دوغاسون وبر ته‌ته‌سون واطدرغان بولغان‌ایکان؛ شونلر اوچون آنڭ: بارلی، یوقلی حق برابرینه بتون یل ایتکان خدمت آقچه‌سینیده باصوب قالغان؛ «قارون‌دیسه‌ڭده‌قارون» ایندی. اما آلای بولسه‌ده، باروب‌قارامیچه بولدرا آلماس‌سلڭ! چونکه آناردن‌باشقه‌بای کشیلر بولسه‌لرده، بارسینڭده‌خدمتچیلری بار ئه‌لی،بوکوندن اوك غیری کشی‌گه یاللانوردی کشی یوق.

یاتوب آچقه ئولب بولمی بیت؛ شاید مینی مشه‌ر باجه‌دن آرتغراق حق‌بیروب یاللار ئه‌لی؟ مین خدمت‌ایته‌رگه آناردن کوچلیره‌ك؛ اوزیده کورر!» دیوب‌اوطرغان بیرندن طوراده، ایشك قاتینه‌راق کیلوب، برنیچه بیردن یامالنغان تیره‌نـگنه‌ایسکی مالاخاینی (بورکینی) چویگه النمش بیرندن آلوب باشینه کییه؛ واوستینه‌ده اوّل خاتونینڭ قسقه جیڭسز کامزولینی کییوب، آنڭ اوستوندن بیشمه‌ت دیسه‌ك بیشمه‌ت توگل برنیچه بیرنده زور، زور چیکمه‌ن چابولری کورینه؛ چیکمه‌ن دیسه‌ك، چیکمه‌نـده توگل آرتی بیشمه‌تکه اوشاغان

کییەنی کییوب، وبیلینیدە، بر نیچەییری زور، زور تویندلردن عبارت آرقان اوزیگی بلەن بەیلەب، کوزلرندن یاشلری ییرگە تاما، تاما ئویندن چغوب کیتدی.

III

شول اوق کوننی توش آلدی ییتوب کیلە ایدی. سراجی آغاینڭ ئوییـدە یلنماغان وبالالریدە یوقلاب طورغانلر، خاتونیدە بیچارە میچ آوزینە آرقاسی بلەن سویەلوب؛ صووق ئویدە، آچ بالالرینڭ اوستلرینە قاراب طورمقدە ایدی. بالالرندن زورراغی (قاسم اسملی سی) انکاسینە قـاراب: «انکای! بیك آچقدم ایندی؛ میڭا بر، بر نرسە آشارغە بیرسەنە!» دیدی. عاجلە آبصطای بالاسینڭ بوسوزلرینی ایشتووی بلەن آنی غایت قزغانغانلقدن، اختیارسز کوزلرینڭ یاشی یازباشنداغی یاغمور کبی ییرگە توگلە ایدی. وهـم بالالرینە نیندی جواب بیررگەدە باطرچیلق قیلا آلمی ایدی. آلای بولسەدە آنلرنی بر آز جواتور اوچون: «ای بەبکەلرم! باق اتکاڭز حاضر قایتور آشارغە، اچەرگەدە طابوب قایتور؛ ایندی بایتاق زمـان بولدی سز طورغان توشـکە قایتوب اۇلـگوریم، دیوب چغوب کیتکان ایدی؛ انشاءالله تیز قایتور ایندی؟!» دیدی. شوندن صوڭ کوب وقتدە ئوتمەدی، صڭار کوز سراجی آغای آرقاسینە اوزی کوتەرە

آلورلق قدر ایتوب بر بەیلەم صالامنی ، آوزی تزلرینه تیبەرلك درجەدە بوگولب کوتەرب قایتا ایدی . ئەلیگی بیشمەت کبی کییمینگدە کوکرەك طوریسی کوتەریلبرەك طورغانغە، قویننەدە بر نرسەنڭ بارلغینی آڭلاتا ایدی. سراجی آغاینڭ ئوینە قایتوب کرووی بلەن بالالری اوستینە کیلوب آصلدیلردە:

«اتکای آشارغە نرسە آلوب قایتدڭ؟ بز بیت ایندی بیك آچقدق؛ چونکه ایکی کوندن بیرلی برنرسەدە رەتلەب آشاغانمز یوق؛ قارنمز بیك آچقدی ایندی !» دیدیلر.

عاجلەدە ایرینی بیك آچق چرایی بلەن قارشی آلوب: «نی حال؟ بیك صالقن بیت اوشوەدگمی؟ نرسە ایندی یولڭ اوڭدیمی؟!» دیوب صورادی، بونڭ بو، سوزلرینە قارشی سراجی آغای: «اوڭدمی، اوڭدی ایندی؛ غفار بای بلەن کوبمی اش اوڭدراسڭ؟!» دیە قویننداغی یارتی ایکمەکدن بر آز آرتغراق بولور ایکمەکنی چغاروب اوستەلگەقویدی. وهم خاتونینە قاراب: «عاجلە! سین مونە شول ایکمەکدن کیسوب، کیسوب بالالرغەبیر! آلار شادلانشوب آشاسونلر؛ بونسی خدمت حقمدن طش: «ئویمزدە ایکی کون یاقماغان، بالالرمزدە رەتلەب آشاغانلری یوق» دیوب غفار آغایغە سویلەدمدە، ئەنە ایشك آلدنداغی صالام بلەن، مونە شول

يارتيدن آرتغراق ايكمه‌كنى احسانا بير وب‌ييبه‌ردى؛ تيزگنه ميچكه ياغوب ييبه‌رده، صماوار قوى!. بر آز راحتله‌نوب چاى اچيكده، مين صوگره اصتارصتاغه باروب قارارمن؛ چونـكه غفار آغاى بله‌ن‌ايكى آرامزغه‌عهدنامه (اصلوؤيه) ياصاتورغه تييش. ايندى بيك يونـگه‌ده كرشدم، بتون يلغه بارى ٣٦ صومغنه بولدى؛ نى قدر تارتقالاشدم، غفار باى ديسه‌كده، غفار باى! شول حسابدن بر تين‌ده آرتدرمادى. ئه‌لى طاغن شول آقچه‌نك اچندن اصتارصتانى رضالاتورغه واوصلوؤيه‌مزگه ماركانيك مين‌دن آلدروب باصدررغه قوشدى.

مونه قايتشلى اصتارصتاغه‌ده كروب چقدم؛ اولك پيچه‌ت باصقان‌اوچون بره‌ر صوم اميدله‌نه آخريسى؟ چونـكه‌سوزينك اوڭايى شول كويگه‌رك بولدى.

اگرده اصلوؤيمزگه پيچه‌تنى باصمى باشلاسه، ايركلى، ايركسز قاسم‌نلك قولاق منلرن‌صاتارغه طورى كيلور ايندى؟ يوقسه باشقه ييردن آقچه طابوب بولمى؛ اصلوؤيه‌مز تمام بولميچى، غفار آغايده بر تين‌ده بيرمى، آقچه بيرو توگل، حتى يورطينه‌ده كرتمى؛ آنلرنى بيك ياخشى بله‌م » ديدى. عاجله آبصطاى باياغى ايكمه كنى اوسته‌لدن آلوب كوكره‌گينه قوياده: «بسم الله!» ديوب، كچره‌ك كچره‌كـكنه كـيسوب بالالرينه بيردى. صوگره تيز، تيزگنه صماوارنى ئولـگورتب

اوسته‌لـگه کیتروب قویدی. بونلر هر ایکیسی وبالالریده برگه اوطرشوب، خزینه تابقان کشیلر کبی بولوب ، کینه‌نه کینه‌نه چای اچدیلر.

چای اچوب طویغاچ سراجی آغای اوچلرن غایت درجه‌ده جه‌یوب ، قولاقلری آرتندن اوق بیتینی سبروب دعاء قیلدی، ینه بایاغی کییملرینی اوستینه کییوب : «مین شول اصلوۋیه‌نی تمام ایتدروب بولماسمی؟ اصتارصتا آرتندن باروب قاریم ئه‌لی؟ ! » دیه ئوینِدن چغوب کیتدی . اصتارصتاغه باروب کرووی بله‌ن اوزینڭ حاجتن آڭار سویله‌دی. بو، اصتارصتا غایت رشوت (وزه‌تکه) آلوچی کشی بولدیغندن ، اوزی تله‌گان قدر آقچه‌نی آلماینچه بونـڭ ، (سیراجی آغاینڭ) «بر تین مه‌یوق! » دیوب عذر ایتوب حتی یغلاو درجه‌سینه ایرشوب سویله‌وینه‌ده اصلا اِلتفات ایتمه‌دی .

نهایت آخردن بر آز قزغانو اثری کورسه‌تکان توسلی بولوب: «یاری!یاری! خیرلی بولسون؛ باشقه‌لردن بوندی زوراشکه بر صومدن کیم آلغانم یوق ایدی؛ ایندی سیڭا (سینڭ اصلوۋیه‌ڭا) ۸۰تین برابرینه پیچه‌تنی باصارمز چونکه سز فقیر کشی، دعا قیلـڭز! لـکن بونی هیچ کشیگه سویله‌مه‌ڭز!» دیدی . ایندی صڭار کوز سراجی آغای اشینڭ شونسز

بولماغانینی بلگاچ، اصتارصتانڭ ئوینلن چغوب کیتدی.
بوقدر آقچەنی هیچ برییردن تابارغە ممکن بولماغانغە،ئەلگی بالاسینڭ قولاق مندەرن صاتماقچی بولوب یولدە بر آز اویلاب، طوقتاب طوردی. اول اشنی اوزینە طاغن نامعقول کوروب وخاطرینەدە: «بالام بیك قایغررهم یلار!» دیگان فکر کیلوب توشدی.

ینە بر آز اویلاب طوردیدە: «غفار آغایغە کروب چقسام نیچك بولور ایکان؟ بیرسە بیرر، بیرمەسە اوزندە قالور!» دیوب طوغری غفار آغای ئوینە باروب کردی. آنارغەدە اشنڭ تفصیلن بتونلەی سویلەدی. غفار آغای بونڭ سویلەوینەقارشی: «مین بیتسزگە بردن مارکەگز بلەن اوصلوۋیەگزنی تمام ایتو اوچون اشمز تمام بولمیچی برصوم ایللی تین آقچەنی بیروب ییبەره آلمیم؛ اما آلای بولسەدە، سزگەرحیم ایتیك: اوستگزدەگی بیشمەتگزنی صالوب قالدرگزدە، کیرەگگزگە شول تییشلی بولغان قدر آقچەنی آلوب، اوصلوۋیەگزنی تمام ایتدروب کیترگز؛ اوزگزدەشول اوصلوۋیەگز یاصالنغان کوندن اوك بزگە کیلورسز!» دیدی.

صگار کوز سراجی آغایدە، باشقەچە هیچ بر ییردن اول قدر آقچەنی تابارغە اورنی بولماغانغە، اختیارسز اوستوندەگی بیشمەت کبی نرسەسون صالوب قالدردی؛ تییشلی بولغان

قدر آقچه‌نی آلدیده، اوستۇنده‌گی خاتونینڭ قسقه، جیڭسز کامزولی بله‌نگنه قالوب، یلامسراب غفار آغاینڭ یورطندن چغوب کیتدی . یولده بارغانده صالقن تیمه‌سون ، دیوب عادتده‌گی یورووندن تیزره‌ك آطلاب اصتارصتا یورطینه کیلوب کردی . اصتارصتاده تییشلی بولغان قدر آقچه‌نی آلدیده ، بونڭ اوصلوۋیه‌سون تمام ایتوب قولینه بیردی . بو، وقتده قویاش بایورغه‌ده کوب قالماغان ایدی. سراجی آغای آندن چغوب، تیز تیزگنه آطلاب ئوینه‌قایتوب‌کردی.

سراجی آغاینڭ جماعتی، بوندایون صالقن بر کونده آتالرینڭ بیشمه‌ت‌سز، نیسز فقط بر قسقه وجیڭسز کامزول بله‌نگنه‌ایتقاننی کوروب: «ئه‌لله‌بوعقلندن یازدیمی‌ایکان؟!» دیوب عجبکه قالوب طورالر ایدی . چونکه آنلر بو اشنڭ نتیجه‌سون (نیچك‌لگون) بلمه‌گانلر ایدی.

سراجی آغای قایتوب، ئوینه کرگاچ ، عائله‌سینه اشنڭ تفصیلاتن باشدن آیاق ایتوب واصتارصتانڭ بوندی فقیر بر کشیدن شول قدر رشوت آلماینچه اوصلوۋیه‌سینی تمام ایتوب بیرمه‌دیگینی وغفار آغایده اوستۇندن آقتق سه‌له‌مه بیشمه‌تن صالدروب قالماینچه برصوم ایللی‌تین آقچه بیروب طورمادیغینی غایت درجه‌ده رنجوب وصقراب سویله‌دی .

بونڭ سوزلرینی عاجله آبصطایده بیك دقت بله‌ن

اوطروب طکلاب طورغاندن صوڭ، ینه صماوارنی الـگورتب اوستهلـگه کیتروب قویدی. بونلر ینه بالالری بلهن برگه اوطورشوب چای اچدیلر.

صوڭره عاجله آبصطای بالالرینهاورن جهیوب یوقلارغه یاتقردی. واوزلریده بر آز سویلهشوب طورغاندن صوڭ یوقلارغه یاتدیلر. ویوقوغه کیتکاندن صوڭ سراجی آغاینڭ توشینهده اوشبو واقعهلر کردی: ایندی سراجی آغای، غفار آغایده اشلی ایمش.

نی قدر کوکل بیروب اشلهسهده، غفار آغایغه همان اوشاماغان توسلی بولوب کورینه ایمش. غفار آغاینڭ بر آغاچ کورهگنگنه خطالق بلهن بورغان توسلی بولاایمشده؛ غفار آغایغه نیچك جواب بیررمن، دیوب اویلاب طورغاندهغنه، غفار آغای بونڭ اوستینه بیلکنه، بیلکنه کیله ایمش؟ سیراجی آغاینی دنیادهغی قباحت سوزلر بلهن قچقروب، قچقروب سوگه ایمشده؛ «سزنڭ کبی اتلرنی طاماغنهغنه یاللاساڭده حرام، دیوب بونڭ یوزینه توکره ایمش.

سراجی آغایده غفار آغاینڭ توکریگی آوزیمه کرمهسون، دیوب یوزینی برچیتکه چویروب عذابلهنگاندن دفعة اویانوب کیتدی.

بوندی قورقولی رەوشدە کورگان تۈشینی خاتونی عاجلەگەدە سویلەدی. اولدە: «خیرلی گەگنە بولسە یارار ایدی ایندی، ای ربم اوزڭ ایزگوقیل!» دیب، بیك قایغوروب، ایرینڭ توشن برقدر تعبیر ایتوب‌ماتاشقاندان صوڭ ینە یوقلارغە باشلادیلر.

بوندن صوڭرە کوب‌وقتلر ئوتمەدی، مؤذن ایرتە نمازغە چقروب آذان ئەیتە باشلاغان طاوشقە ، عاجلە آبصطایدە یوقوسندان‌اویانوب کیتدی. تونەگی کوندن بر آز آرتوب قالغان صالام بلەن میچنە یاغارغە باشلادی. میچی یاغلوب بتووینە سراجی آغایدە اورندن طوروب ، اوستینە باشینە یوقاریدە بیان ایتلگان (اوستینە خاتونینڭ معلوم قسقە وجیگسزکامزولنغنە کیدی.) نرسەلرنی کییونوب بیك‌قایغولی ویغلاغان رەوشدە خاتونینە قاراب: «ایندی مین کیتدم،سین بر آزدن صوڭ مینم آرتمدان‌باررسڭ ؛ غفار آغایدن ، بالالرغە آشارلق اچەرلك نرسەلر حاضرلەمەك اوچونگنە بولسەدە، برقدر آقچە آلوب‌بولماسمی؟ئەلیگە خوش بولگز!!» دیوب کوزلرندن اختیارسز چقغان یاشلرینی، طانولماسلق درجەدە کرلەنوب قارالغان قوماچ کولمەگینڭ جیگی بلەن سورتە، سورتە ئوینلن چغوب کیتدی.

IV

بوقش يلداغيدان ئەللەنيچە الوش صالقن، جيل و بورانيدە ئەللە نيچك يلداغيدان قوّتليرەك بولوب ايسمەكدە ايدى . بوقشنڭ عادتدە گيچە وطبيعى صالقن بر كوننده ، بزنڭ غفار آغايدە اوزينڭ آش ئوينده آچوليراقغنه چرايى بلەن، خاتونى جميلەگە اوشبو سوزلرنى ئەيتمەكدە ايدى : « جميلە! سين ايندى آوزكنى اوّلگى كبك آچوب يورمە ؛ آلدكنى، آرتكنى بيك بلبكنه يور ؛ مصارفنى (چغشنى) زورايتە بارما، عائلەگەدە (سيميا گە) چاقلابقنه اشنى يورت؛ بو يل بزنڭ اوچون بيك چيتن بولدى ؛ باشقه يللرغه قاراغانده مصارفده زورغاراق ئەيلەندى . ئەنە طاغن خدمتچى‌دە يالّلادق، چاى، شيكرنى‌دە ئولچەبكنە بير ؛ مونە سراجينڭ ايبدەشلرى شهردن قايتوب كيلديلر.

ايگنده بر آز الـگاريگى بهاسندن توشكان ايكان ؟!

بزگە قايديغنە ياقدان قاراساكدە، ضرردە، ضرر ؛ مين چغوب يورطنى بر آز قاراشدريم ئەلى يوقسە خدمتچى‌دە قايتوب كيلور، آطلرغەدە برقدر آزق حاضرلەب قوييم!» ديب يورطقه چقدى .

بونڭ چغووينە سراجى آغايده شهردن قايتوب قابقە توبينە كيلوب طوقتاغان ايدى. غفار آغاى، تيز، تيزگنە قابقانى آچوب:

صاقالی بوزلانوب طوٹغان، قوللاری دیلبٓگه‌نیده کوچکه‌گنه طوتا آلورلق درجه‌ده اوُشوگان، اوزیده: در، درقالترانوب طوروچی سراجی آغاینی کرتدی.

سراجی آغایده آطلرینی کوچکه‌گنه طوڤاروب به‌یله‌دیده، یوگروب ئۇیگه کردی. صاقالینه یابشوب طوٹغان بوزلرینی آقرن، آقرن قوبتاروب تاشلارغه باشلادی؛ اوستوُنده‌گی کییملرینی‌ده صالوب، صالوب قویدی. اوزی میچ یانینه کیلوب، آرقاسی بله‌ن برقدر سویه‌لب طورغاندان صوڭ، قوللری قالتری، قالتری آیاقلرنده‌غی طوٹغان چوپره‌کلرینی تیشه‌رگه باشلادی.

بونڭ اوُست، باشینی تیشنوب بتروینه، غفار آغای قولینه اوزینڭ باباسندن قالغان زوروبورونغی اشچوتینی طوتوب، اوسته‌ل آرتینه کروب اوطردیده: «سراجی! سین موندااراق کیل ئه‌لی؛ قانی چایگه قدر اشمزنی اوچلیق!» دیوب، سراجی آغاینی قارشسینه یه‌شوب آلدی. سراجی آغایده‌یلنماق اوچون میچکه سویه‌لگان ییرندن قوزغالوب، غفار آغا قارشسینه کیلوب باصدیده:

«مونه فلان قدر مصارف (چغش) بولدی مونه فلان قدر آنچام قایتدی» دیوب قاراراقغنه برچوبره‌ك توینچیگینی کیتوروب بونڭ آلدینه صالدی. غفار آغای بوچوپره‌کنی

سوتوب ، آقچه‌لرینی طوزدروب صاناب قاراغاچ ، بر نیچه مینوتلر قدر کوزلرینی یوموب وباشینی توبه‌ن تاباصالوب طورغاندان صوڭ بردن: « سراجی! سراجی ! مونده سینڭ حسابلڭ درست چقمی؛ طاغن ۵۵ تین آقچا کیره‌ك آنی قایا ایتدڭ ؟ ! » دیدی . سراجی آغای : «قارت آتڭزداغی الاودان یارتی پوط ایگنڭز کیم چقدی. وشهرگه کرگانده آرتداغی آتنڭ چاناسی قاغلوب کیتو سببلی ، ته‌رته‌سی صندیده، یکرمی تین‌گه یاڭا برته‌رته آلوب قویدم ؛ مونه شولای ۵۵ تین بولا بیت ایندی!» دیدی .

غفار آغاینڭ بو سوزلرگه بیك کیفی کیتوب: « سز شول هرقایچانده بایغه ضررڭز بله‌ن بولاسز؛ ئه‌خ تولکی سزنڭ بله‌نده نی اشله‌رگه؟!» دیب قچقردی .

سراجی آغای بوقشنی شول کوینچه: قایسی وقت شهرگه ایگن صاتارغه یوروب ، قایسی وقت اورمانغه اوطنغه یوروب وقایسی وقتلرنی ایگن صوغولر بله‌ن شغلله‌نوب یازغه چقدی . صابان آشلقلرینی غفار آغای بله‌ن ایکاوله‌ب چه‌چوب وسوروب بتردیلر . کونلر برسی آرتندن ایکنچسی ئوتب آقرنلاب قاتی صوقا آلنیده کیلوب ییتمه‌کده ایدی. بوآرالرده سراجی آغای: « کیفم یوق، کوچم یوق، درمانم یوق ! » دیب، ایکی اوچ آطنالر قدر وقتنی عذابلانوب

ئوتکاردی . اشنڭ بیك کوب وقاتیلغی، قشنڭ غایت درجه‌ده جیل وصالقنلغی ، کییمینگده ایسکی سله‌مه‌دنگنه عبارت بولووی، شونڭ اوستینه شهرگه ایگن صاتارغه‌ده یش، یش بارلووی؛ وخصوصاتربیه وآشنڭ‌ده ناچارلغی سببلی طبیعت سراجی آغایغه بیزگه‌ك آورووینی هدیه ایتدی . بونڭ بو، آورو بله‌ن عذابلانووی سایه‌سنده ، حالی کوندن کون ناچارلانه باروب ، خدمت ایتو توگل حتی آیاق اوستینه باصوب طورا آلورلق قدرده درمانی قالمادی .

نهایت‌آخردان ، غفار آغایدان یارتی یلغه تییشلی خدمتینه حساب (راسچوت) آلوب چغارغه نیت ایتدی.

غفار آغای اوزیده بونڭ بوحالینی کوروب چغاروب ییبه‌رونی معقول کوردی . مونه بر وقتنی سراجی آغاینی یانینه یه‌شوب آلدیده : « سراجی ! سین ایندی اشلی آلمیسڭ ، یارتی یلغه تییشلی بولغان آقچه‌ڭنی آلده بزدن چق ! چونکه سین ایندی خدمت ایته آلماسسڭ ؛ ئه‌رم تاماقنی بزگه‌ده آصراوی بیك قیین بیت. بزدن طاغن‌سیڭا آلتی صوم آقچه تییه؛ بر آرانی اوزڭمی ، خاتونڭمی کیلوب آلورسز؟ !» دیدی. بونڭ بویله سویله‌وینه سراجی آغاینڭ بتونله‌ی هوشی کیتوب طورادر ایدی . چونکه آنڭ حسابی بوینچه آڭار، غفار آغایدان طاغن اون صوم آقچا تییشلی ایدی.

ایندی سراجی آغای قالترانغانراق طاوشی بلەن غفار آغایغه: «سز نرسه سویلیسز غفار آبزی؟! میڭا تییشلی آقچه آلتیغنه صوم توگل ایـچ! مینمچه سزدن میڭا طاغن اون صوم آقچا چغا؛ مین بیت ئەلی باری سزدن سیگز صوم غنه آلدم یارتی یلغه اون سیگز صوم تییشلی بولاتوگلمی صوڭ؟!» دیدی. بوڭار قارشی غفار آغای: «شولای شول! آشاغان بلمی، طوراغان بله! دیلر. سیگز صوم آقچالاته آلدڭ، باشقه اوزڭز بزنڭ بلەن سویلەشکان کوننی ایللی کولته قدر صالام ویارتی ئەپەیدن آرتغراق بولور ئەپەی آلوب کیتدڭ؛ ایندی آلارنیده بر صومغهغنه حسابلیم؛ ینه خاتونڭزغه ئولـگان قزمزنڭ بیشمەتن آلدڭز؛ آنیده ایکی صومغهغنه حسابلیم؛ بر آز سزگەده فائده بولسون! ینه طاغی خاطرڭزده بارمی برنچی مرتبه شهردن قایتووڭزده؛ یارتی پوط ایگن چقمادی، برتەرته صندی، دیوب ایللی بیش تین حسابـڭز چقماغان ایدی. هم اوزمنڭ ایسکی شمەك بورکمنی کییوب طوزدردڭز آنیده قرق بیش تینگەگنه حسابلادم.

مۇنه دورت صوم بولا بیت! بزده طاغی آلتی صومڭز بار آنی طانمیمز بیت!» دیدی. بوسوزلرگه سراجی آغاینڭ بتونلەی عقلی باشندان چئوب طوردی. آزغنه بهاغه کرشوبده، قول و کوکرەك کوچی بلەن آلغان آقچاسینی قصوب قالغانغه،

نی ئەیتورگە باطرچیلق قیلا آلمیچی بایتاق زمان آبدراب طورغاندان صوڭ:

«غفار آبزی! سز بیت اول ایسکی بیشمەتڭزنی خاتونمە وشمەك بورکڭزنی اوزیمە قدر کیچن زکاتمزدن بولور، دیوب بیرگان ایدڭز. وهم سزگە کرشورگە دیوب کیلگان کونمیزدە، یارتی ایکمەك بلەن بربەیلەم صالامنی صدقە قیلوب، احساناً بیروب بیبەرگان ایدڭز.

ایندی یارتی پوط ئولچەوگە طولماغان ایگن بلەن تەرتە صندرتودە عیبلی مین بولسامدە، ایگن چقماغاچ وتەرتەدە خطالق بلەن صنماچ بزدە عیب یوق توسلی اما آلای بولسەدە، مین آلارنی اوستمە آلام لکن زکوتگە بیرلگان نرسەلرڭز اوچون برزنڭ کوکرەك کوچمزنی زنهار قصوب قالماڭز! یوقسە اول بیشمەتڭز بلەن ایسکی بورکڭز. ایکسی بر صومغەدە قیبات!» دیدی. غفار آغای: «بزقایچان زکوتمزدن بولور دیدك؟ انشاءالله برقایچاندە دیمەگانمز بز آلای یاڭلشی طورغان ایدك!» دیدی. سراجی آغای طاغی درمانسز تلی بلەن، کویگان ایرنلری آرقلی: « والله زکوتمزدن بولور، دیدڭز! سز اوزڭز خطا سویلیسز!» دیدی. غفار آغای بوڭار آچولانبراق: «یوقنی سویلمەڭز ایندی ئەیتلگان بولسە، یاڭلش ئەیتلگاندر؟ یا کەبتون یل طورساڭزغنە، زکوتمزدن

بولور، دیگانمز باشقه‌چه‌بولماس» دیدی. ایندی‌سراجی آغای بلدی،که شول آلتی صومدان آرتقنی آلورغه هیچ برتورلی چاره یوق.

صول قولتیغی آستینه ئه‌لگن ایسکی بیشمه‌ت کبی نرسه‌سونی قصدروب، واولڭ‌قولنی غفار آغایغه تاباصوزوب: «یه‌گز، بیرگز! آلتی صوم آقچامنی خیرلی بولسون، سز کوبره‌ك بایگز، بزنڭ کبیلرنڭ خدمت‌حق لرن‌قصوب قالوبله‌ن مال‌جییگز!» دیدیده، کوزینڭ‌یاشلری‌ییرگه‌آغارغه‌باشلادی. شول آراده غفار آغای ایکی اوچه‌رلکنی کیتروب بونڭ قولینه طوتدردی؛ هم - «خیرلی بولسون، بارگز به‌ره‌کاتن کور!» دیوب بونی یورطندان چغاروب‌ییبه‌ردی.

سراجی آغای بونڭ یورطندان چققاچ کوچ حال‌بله‌ن، آقرن، آقرن آتلاب ئۆینه قایتوب کرووی‌بله‌ن ایده‌نگه صوزیلوب وبایاغی بیشمه‌ت کبی نرسه‌سون‌باشندان‌اوق یابنوب یاتدی.

یوقلغی اوستینه بوندی آورو بـله‌ن مبتلا بولمش ایرینی کوروب، سراجی آغاینڭ خاتونی عاجله آبصتایه‌، طاغن‌آرتق‌قایغرا باشلادی. هم‌ایرینڭ‌باش‌اوچینه اوطروب:

«ای ربم! ای الله کشی‌لر بارده خدمتکه کیته‌رلر؛ وآقچاده طابوب قایتورلراما بز، نی اشلربز؟ ونی قیلوربز

ایکان ایندی خدایم ؟ ! هیچ بولماسه بـو، قدر فقیرلـگمز ئوستینه‌اوزینگ صاو توگل!» دیوب بیك قانی یغلی. سراجی آغایده ، یغلارغه درمانی بولماسه‌ده ، اختیارسز کوزلرندن صغلوب، صغلوب چقغان یاشلرینی بیتندن سبروب، سبروب آلا ایدی.

(بو، حاضرنده شویله یاتمقده قالسون!).

V

شولوق جه‌ینی قویاشنگ اوزینگ یلیسون برده قرغانمیچی ییریوزینه چه‌چوب، ییرنگ اوستینی غایت درجه‌ده قزدرمقده ایدی. وهواده برده آلماشنمای شول کوینچه طوتاشدن ۲ــ۳ آطنالر قدر دوام ایتدی. آرش قرندان یوروب قایتوچیلر: « ایندی ایکی ، اوچ کوندن قرنگ صرتراق طوریلری تمام اورغه یارارلق بورتکلریده (زورنه‌لری) بتونله‌ی قانوب کیله‌لر!» دیب سویله‌شه باشلادیلر؛ فقیرلر، خصوصا اوزلرینگ ایگنلری بیك آز چه‌چلـگان یاکه، برده چه‌چلمه‌گان کشیلر بارسیده خدمتکه اطرافکه کیته باشلادیلر.

بزنگ سراجی آغای بووقتده شول کوینچه یا که بر آز کیریره‌ك ره‌وشده صرخاو یاتماقده ایدی . صاو وسلامت کشیلرنگ آقرنلاب چیتکه خدمت ایته‌رگه کیته باشلاغانلرینی کوروب، عاجله آبصتاینگ یوره‌گی یانغان اوستینه یانا

ایدی. اوزینڭ یاقنلری بلەن خدمتکە کیتەرگە اویلاسەدە، اورنندان طورا آلمیچی آغاچ کبی بولوب یاتا طورغان آورو ایرینی قالدروب کیتونیلە اوزینە موافق کورمی ایدی.

سراجی آغایدە بو قدر فقیرلگی بلەن جفالەنووی اوستینە اوزینڭ صاوسز بولووی سببلی ایرکنلەب خدمت ایتەرگەدە ممکن بولماغانغە بیك قایغرا ایدی.

برکوننی ایرتە بلەن سراجی آغای اوزینڭ خاتونینی یانینە یەشوب آلدیدە: «عاجلە! سین ایندی خدمتکە، نیگە کشیلر بلەن باروب یوری آلماسڭ؛ چونکە مین‌دە بولای، بالالردە بار، تیك بر، بر بایدان برەر دیسەتینە آلوب اورسەك بزگە چایلك بولور؛ مونە بزگە شول یېتەر!» دیوب عاجلە آبصتایغە سویلەدی. اول‌ە ایرینڭ بو سوزلرینە راضی بولدی. بو کون شویلە اوتب کیتدی؛ طاڭ آتقاچ عاجلە آبصتای ایری سراجینی بر قدر آشاتوب اچرگاندن صوڭ، اوررغە ازلەر اوچون ئویندن چغوب کیتدی. ایکی اوچ بـاینڭ یورطینە کروب اوررغە صورادی آنلر: «بزنڭ حاضردەنوك اورردی ئولـگرگان آرشمز یوق!» دیدیلر.

آنلردان چققاچ، عاجلە آبصتای ایرکلی، ایرکسز غفار آغاینڭ ئویینە بارب کردی؛ هم اوزینڭ حاجتن آڭـلار بیان ایتدی. غفار آغای:

«اگرده اشگز آندی بولسه، ئه‌نه طوری یولدان چقوب، ئه‌لیگی اوزگزنڭ چواشقه صاتقان یپرگز یاننده‌غی برنڭ قییق بتونله‌ی ئولگورگان؛ بوکون اورغه یاری بارده شونی اورا باشلا! اول یپرنی مین دن باشقه‌ده بله‌سڭ طوتن اور!» دیدی عاجله آبصتاین راضی بولوب: «یارار، یارار الله تله‌سه، مین باروب اورا باشلیم!» دیوب چقوب کیتدی

مونه ایکی، اوچ کون ئوتکاچ آرش قرنده آقرنلاب چومه‌له وزوراتلر کوزگه به‌ریله باشلادیلر؛ بوچومه‌له‌لرنڭ کوبره‌گی غفار آغاینڭ کشی دن صاتوب آلنغان بعض دعوالی یپرلرنده ایدی. چونکه اول آندیلرنی ایرته‌ره‌ك اوردروب آلوب تیز، تیزگنه اندرینه کرتوب قویادر ایدی. شونڭ اوچونده باشقه‌لردان ایرته‌ره‌ك اوردرغه قوشقان ایدی.

ینه بر نیچه کونلردن صوڭ قرده چومه‌له‌لر بایتاقغنه بولوب؛ نهایت بر آطنا قدر «اوراق اوستی وقتی» اوزغاچ، آرش قرینڭ ایکی الوشی تمام اوریلوب بتکان ایدی. بو آرالرده خدمت ایته‌ر اوچون اطرافکه کیتوچیلرنڭ ده کوبره‌گی آقرنلاب ئویگه قایتا باشلاغانلر ایدی.

بو، وقتلرنی غفار آغایده: قرغه اوراچیلرنی ایتو؛ بر طوریده کورسه‌تلگان ایگننی اوروب بتروچیلرنی ایکنچی اورنغه ایتوب اورغه کورسه‌تو؛ «ایندی بزطاغن اورا آلمیبز،

اوزبزنکن اوراەمز!» دیەچیلرگه حسابلرینی بیروب یورطندن اوزاتو ؛ شول اوراقچیلرنڭ آراسندە ، بعضی سینڭ اورغان ییری قییق فلان بولسە: «مینم اول دیسەتینەم شول قدرگەگنه توغری کیله !» دیوب آلارنڭ ایکی - اوچ سازین اورغان ایگنندن حسابلرینی قصوب قالو بلەن مشغول ایدی.

مونه بر کوننی غفار آغای یوقوسندان اوّلگی عادتنچه ایرتەرەك طوروب، چای اچوب اوطرماقده ایدی ؛ « بای قرغه کیتکانچی ایرتەرەك باروب ئولگوریك!» دیوب فقیرلکاری بر درجەدە ایکانچیلکاری طشندان اوق بیلگولی ایکی کشی بردن غفار آغای یورطینه کیلوب کردیلر. غفار آغای بونلرنی کورگاچدە قارشی چغوب: « نیگه بوقدر ایرتە یوریسز ؟! بزگه بر آز طنچلقدە بیرمیسز !» دیوب آچولیراقغنه رەوشده سویلەدی. بونلار : «باق طنچلانورسز ؛ غفار آبزی بز بیت مڭگوگه کیلمەدك اشمزنی اوچلیقدە کیتەرمز ؛ مونه آنچا کیتردك ؛ برسی مینم سزگه بیش پوط آرش اوچون آلتی صوم بیرەچەگم بار ایدی ؛ دوبلی طونمنی زا کلاد اولارەق قویغان ایدم!» دیدی غفار آغای بونڭ سوزینه قارشی :

«یوق! سزدن آلتی صومغنه تییش توگل؛ چونکه سز چیصلا باشندە کیترە آلمادکز، سزدن طاغن ایللی تین چغا؛

اول بیت چیدملا باشنی توله‌وچیدارگه‌گنه، پوطی بر صوم یکرمی تین‌دن حساب ایتله !» دیدی . بوفقیر کشی بونگ بویله قیلنووینه بیك عجبکه قالوب وکوگلیده بیك رنجیدی. آلای بولسه‌ده شول قدر آقچانی چغاروب بیردی . غفار آغایده آقچانی آلغاچ، اوزینگ زا کلاد نرسه‌لرنی صاقلاو اوچون مخصوص یاصالنغان «آق کله‌تندن» بونگ طوننی کیتوروب صالدی . بو، بیچاره طونینی، نی قدر دقت بلهن قاراسه‌ده، طونینگ توسی اوز طونینگ توسینه بیگوك اوشاب بتمی . چونکه بو طون غایت درجه‌ده قارالغان، بر نیچه ییرندن چابولاری قاتوب یارغالانغان وبیل طوریلریده سوتلوب ، سوتلوب کیتکان ایدی .

قاری طورغاچ بلدی ، که طون اوز طونی لیکن بیك باچرانغان وبیك آیامیچه کیبلگانلگندن ، اوزطونینه بیك اوشاماغان کبی بولوب کورینه ایدی . بو فقیرنگ بتوناه‌ی بو اشکه یوره‌گی یانوب وجانیده بتوناه‌ی آچدیده : «صوك غفار آبزی! بزنگ بو طونمز سزگه قویلغانده یاب ، یاکا ایدله‌باسا ؛ بوقدر نیچك ایتوب ایسکرتدگز؟!» دیدی. غفار آغای: «ئه‌ی...لر ! آلله یولگه بول! طونگزنگ اوقاسی واتلماغاندرئه‌لی؟ بر ،ایکی مرتبه کییو بلهن!» دیدی. صوگره بوفقیر طونینی قصدروب آوز اچندنگنه: « الله‌گه‌دن کیلسون

بر تینم، ملڭ تینڭ نی آلوب چقغانـده ایسگا توشسون ! ! »
دیه، دیه چغوب کیتدی.

ایکنچی‌سی: «غفار آبزی! مینم ده سزگه اوچ پوط آرش اوچون بیره‌چه‌گم بار ایدی؛ ئه‌لی ایندی نیچك ایته‌ربز ایکان!! سز اوزگز: «اگرده چیصلا طولغانچی تولی آلساگز ، پوطی بر صوم اون تین‌دن حسابلانور !» دیگان ایدگز. مونه مین وعده‌مزدن ایکی آطنا اوّل کیلدم ؛ زاکلاد اوچون صماوارمنی مونده قویغان ایدم! » دیدی.

غفار آغای بونڭ بوسوزلرینی ایشتکاچ، کوزلری بتونله‌ی اورننده طورمی باشلاب؛ «مونه کوره‌مسڭ؟نی سویلیلر..لر؟! یوق چاقلارنکه طـگلاب طوروو‌گنی بر آقچاغه ده‌قویمیلر بیت!» دیوب قچقرندیده: «یوق!یوق!بزده هر قایچان پوطی‌بر صوم یکرمی تین‌دن‌حسابلانا؛سزنڭ یارتی چیصلاگز ده‌بیك قدرلی ایکان؟ بیرگز اوچ صوم آلتمش‌تین آقچاگزنی صماۋارگزنی حاضر کیتره‌م! » دیدی. بوده تییشلی بولغان قدر آقچانی صاناب‌بیردی؛ غفار آغای آقچه‌نی آلغاچ بونکه صماۋارینی مذکور کله‌تندن کیتوروب آلدینه قویدی. بوده صماۋارینڭ توسی بتونله‌ی آلماشنوب کیتکانـگه صماۋارینی ئه‌لی بو یاغندان، ئه‌لی تیگی یاغندن ئه‌یله‌ندرب ، ئه‌یله‌ندرب قارادیده: «غفار آبزی! سز بتونله‌ی بزنڭ صماوارمـزنی

پوگوبیت ایتکانلر!» دیدی. بوڭا قارشی غفار آغایده: «یوق! بزده اول اش بولماس! فقط شونده بر، ایکی مرتبه قوناقلار زماننڭغنه قایناندیلر بوغای؟!» دیوب جواب بیردی.

بوده صماوارینی کوتهروب آوزاچندنگنه: «کورگانڭ، کورمهگانڭ شول بولسون؛ بر پوط ایگننڭ حقینی آلوبده، اوستینه صماوارڭنیده کانفوز ایته، بایلغڭ جیلگه اوچسون!» دیه بوریلوب، چغوب کیتدی.

بونی اوزاتقاچ، غفار آغایده چای اچهرگه دیوب ئوُینه کردی. اوستهل یانینه باروب اوطرغاچ، اوز آلدینه سویلهرگه باشلاب وسوزلریده: «مونه کورهمسڭ نرسه سویلهشهلر؟ یارلی بلهن هیچ بر قاچانڭ اش قیلوب بولمی؛ قایوسی: صماوارم ایسکرگاندی؛ قایوسی: طونم مینکی توگل بتونلهی ایسکرگانچی کیلگان، دیوب بیچاره ایتوب بتورهلر!» دییلگان سوزلردن عبارت ایدی.

بونڭ چهی اچوب بتروینه استیناده النگان ساعتده سیکزنی صوقدی. غفار آغای ساعتینه بوریلوب قارادیده؛ «آخ الله! مین بیك صوڭغهده قالوب قویدم لاباسا؟ قرداغی اوراقچیلر مینی بیك کوته طورغانلاردر ایندی. چونکه «بارماقسز خیروق» غه ییرده کورسهتورگه بار ایدی. اول تونهگی کونڭ کورسهتلگان دیسهتینهسینی بیك آز قالدرغان

ایدی. خصوصا اول مینی بیلک کوته طورغاندر؟!» دیوب، بیگلورگه حاضرگنه اوگره تلوب کیله طورغان «جیره ن» آیغرینی یدگه رگه چقدی. بونلک آط ییگوب ماتاشقان وقتنده، اولک یاورنیسینه اوراغن السگان، واولک قولینه اوق قالای چاینیگی نی طوتقان، صول قولتغی آستینه، اسکاتر کبی نرسه دن عبارت بر توین قسدرغان، تیرله گان بیتنه طوزان وتوفراقلر یاغلغان، سراجی آغاینلک خاتونی عاجله آبصطای کیلوب کردی. بونی کوروی بله ن غفار آغاینلک اچی پوشوب: «بارده سینلک آشغچ وقتگده یوری کیله لر آخرسی؛ کیچ بله نگنه کیلسه لر، برسوزده ئه یتمه س ایدلک بیت!!» دیوب آوز اچدنه نگنه مغردادی.

عاجله آبصطایده توین وقالای چاینیگن قابقایاننلغی قزیما توبینه قریغاندن صولک، ایسکره کگنه فرانسوز کولمه گینلک اولک جیگی بله ن، بیت وآوزینی طمالابراق واوزیده غفار آغای یانینه راق باروب، آکار قارشی یارتیلای آرقه سی بله ن طوروب:

«غفار آبزی! شول اوزگز ئه یتکان اوطزلی قیبق ییرگزنی اورب بتردم؛ آرشگزده بیلک قوتلی بولدی کوچکه گنه اورب چقدم. اون سیکز چومه له بولدی، طوقز

اورنغه جییوب قویدم؛ مینی تیز، تیزگنه اوزاتوب یبه‌رگز ایندی. چونکه ایرمه‌ده بو آراده بتونله‌ی ناچارلانوب کیتدی؛ یاش بالامه‌بار، اولده اوُیده قالغان ایدی؛ تیزره‌ك قایتور ایدم!» دیدی. غفار آغای بوگار قاراب: «سز اول اورغان ییرگزنی براوطزلی دیه‌سز توگلمی صوك؟ اول بیت اوطزلیغه طوری کیلمی، اول اوچ صاژین کیم، آنی بزیوزقات صاناغان» دیدی.

عاجله آبصطایده اوزینك ماگلای تیری بـله‌ن کوچ قویوب اشـله‌گان اوچ صاژینغه تییشلی حقینی قالدرماسقه تله‌ب: «غفار آبزی! مین اول ییرگزنی، اوزمنك انم ظریفدن حسابلاتدم؛ اول کاغدگه یازوب ئه‌لله نیچك یات ئل بله‌ن: «اوچ ییرده اوچ بولا، دورت ییرده دورت بولا!» دیوب صانادی (حسابلادی). آنك حسابی بوینچه ییرگز براوطزلیدن ایکی صاژین آرتق بولدی؛ مین ایندی آرتغینه حق صورامیم، براوطزلیغه‌غنه حسابلاگز!» دیدی. بو وقت غفار آغای آطنی ییگوب بتورگان ایدی.

آطن باغاناغه ایتوب، به‌یله‌ب قویدیده، عاجله آبصتایغه یاقنراق کیلوب: «مؤنه سزگه یکرمی بیدی صاژیندن حساب (راشچوت) بزییرنی کاغد اوستینه یازوب ئولچه‌میبز؛ ییر اول ییر! کاغدگه یازارغه دعالق توگل یازوب صاناغاچ

بیش صاژینده آرتق چغار !» دیوب کسه‌سندن یانچغنی تارتوب چغاردیده ، تییشلی قدر بولغان آقچه‌نی ، عاجـله آبصتاینک قولینه صالدی . بوده قولنده‌غی آقچه‌نی صاناب قاراسه، شول اوچ صاژیننی حسابقه صاناماغان‌ایکانن بلسه‌ده تکرار سوز قوشمادی. فقط آوزندن چغار، چقماسقنه ایتدروب: «یورطـکده اوت ئه‌یله‌نگانده ایسکا توشسون ، یوره‌گنگ ئه‌رنـگانده مینم کوکره‌ک کوچمنی کوز آلدکا کیترر گه خدای یازسون !!» دیوب ، بایاغی چاینیگی بله‌ن، تویننی آلوب غفار آغاینگ یورطندن چغوب کیتدی.

غفار آغایده آنگ آرتندن اوزاقده طورمادی، بایاغی یگلـگان ییره‌ن آیغرینه اوطروب، توغری آولدن چغوب قرغه کیتدی. بو کونلرده ، خصوصا بووقتده قویاشده بیک قزدرادر ایدی. غفار آغای اوزینک بعض اوراقچیلری‌یانینه بیتوب: «توبده‌نره‌ک اورکز، توبده‌نره‌ک! یوقسه برتین‌ده آقچه‌کزنی بیرمه‌م؛ بو کوینچه ایگننی بوزوبقنه اورماکز !» دیوب آنلر یانندن کیتدی بونگ بـو ، یگلـگان آیغری حاضرگنه بیگلورگه اوگره‌تلووی سببلی: ئه‌لی قورقنوب ایگن اچینه کروب کیته ، ئه‌لی بر طوریده طوقتاب طورمینچه ، آلغه ، آرتقه همان آتلی بیره ایدی . کونده بیک

اسسی بولغانغه ، کوره غفار آغای آیغرینی کوچکه‌گنه، طوطب بارادر ایدی. بونڭ آطینه آچو ایتوب بر طوتاشدن : « طورر ! طوررر ! ! » دیوب قچقرنوب بارغانینی، بونڭ باراتورغان یولندن ایکنچی باشلا اوزینڭ عائله‌سی (سیمیاسی) بلان اوروچی برفقیر کشی ایشتوب: «ئه‌نه غفار آغای اوزوب بارا! قارشی چغوب اوررغه‌صوریم ئه‌لی ؛ آنڭ ایگنی کوب اوردروب بترمه‌گاندر ئه‌لی ؟ !» دیوب باشینه زور صالام اشله‌په‌سینی کییه‌ده ، قولنداغی اوراغی بله‌ن بوطاب، بوتاب: «غفار آبزی! طوقتا ئه‌لی!! غفار آبزی طوقتائه‌لی!!!...» دیوب قچقرا، قچقرا ایگن اچندن بونڭ آلدینه چغوب اولگوریم، دیه‌یوگره، یوگره کیله ایدی.

بوکشینڭ بردن یوگروب ، ایگن اچندن کیلوب چغووینه غفار آغاینڭ آیغری بردن قورقنوب کیتدی وبار کوچی بله‌ن چابارغه باشلاب ، دولادی ؛ غفار آغای نی قدر: جفا وعذابلانوب قاراساده، آطنی طیبا آلمادی . آطی همان یوره‌کله‌نه باروب نهایت آخردن قر اورتاسنده‌غی کوپر آستینه کیلوب توشدی.

شول تیره‌ده‌گی کشیلرده غفار آغاینڭ بو واقعه‌سینی کوروب آرتندن یوگرشه ، یوگرشه کیله‌لر ایدی . آنلر کیلوب بیتولری بله‌ن کوردیلر ، که غفار آغاینڭ برنیچه

بیرندن ماکلابی تیشلوب، و آل تشلرینڭ برنیچه‌سی صنو سبیلی کوزلریده کورنمه‌سلك درجه‌ده بیتی، باشی قانغه بویالوب وسویله‌رگه‌ده تلی چقمای، کوچکه‌گنه صولوون آلوب یاتماقده ایدی.

بونڭ‌بیلغان کشیلرنڭ بعضسی: «ئولگان، ئولگان، واقعا ئولگان!» و بعضیسی: «ئولمه‌گاندر الله تله‌سه؟ جانی بار ئه‌نه کوکره‌گی کوته‌ریلوب، کوته‌ریلوب کیته!» طاغن قایوسی:

«بیرتلگان آخریسی کوره‌مسز؟ ئه‌نه اوڭ آیاغی ششکان توسلی؟» دیوب سویله‌شه‌لر ایدی.

بوندان‌صوڭ کوب وقتده ئوتمه‌دی، غفار آغاینڭ عائله‌سیده اتکالرینڭ بوندی قورقنچلی حالندن خبردار بولدیلرده، بونڭ یانینه یوگرشوب کیلوب بیتدیلر. چونکه آلار شول طوریدان یراقده توگل اوزلرینڭ ایگنلرینی اورالار ایدی. کیلوب بیتولری بلەن آتالرینی کوته‌روب آرباغه صالدیلر. آلار اوزلرینه ایکنچی بر آط بیگوب کیلگانلر ایدی. شول آراده غفار آغاینڭ قزی کیلوب:

«اتکای! نی اشله‌دڭ صوڭ؟ حالڭ بیك آورمی؟» خاتونی:

«آتالری! آتالری! قای بیرلرڭ بیك آوری؟ کوزلرڭ صاومی؟» دیوب صورادیلر.

شول آراده غفار آغایده آوز اچندن ئه‌لله نرسه مغردادی ؛ واوك قولینی بر قدر اورنندن قوزغاتوب، شهادت (ایمه‌ن) بارماغینی اوك آیاغینه تاباتورتوب اشارت ایتدی. بوندان صوك غفار آغاینك عائله‌سی یـاخشیراق قاری باشلاسه‌لر، کوردیلر ،که آتالرینك، اوك آیـاغینك تزندن توبه‌نـگی سویه‌کلری واتلغان. آطنی اوز کوینه‌گنه آطلاتوب ، یغلاشا ، یغلاشا مجروح (راننوی) آتالرینی ئوُیلرینه آلوب قایتدیلار.

VI

بوجه‌ی یلداغیده قاراغانك یاغمورسزراق بولوب حتی آوغوست چیصلاسینك آخرینه قدر قویاش دائما قزدرمقده ایدی . مجروح غفار آغای بـو وقتلرده ئوی اچنده بیك اسسی بولغانغه وچبنلرده هیچ برطنچلق بیرمه‌گانگه، تقریبا اوچ آطنادن‌بیرلی، ئه‌لیگی زا کلاد نرسه‌لر صاقلانا طورغان اوزینك آق کله‌تنده آوروب یاتماقده ایدی. بووقت‌آول خلقی آرش ایگنن تمام اوروب بتروب ، قایوسی چه‌چو؛ وقایوسی، آشغوب، آشغوب صابان آشلقلارینی جییشدرو بله‌ن مشغول ایدیلر.

غفار آغاینك بووقتده قرده یوروچی واوُلـگورگـان صابان آشلقلارینی قاراب ویاخشیلاب جیدرتوچی کشیسی

بولماغانغه اوزینڭ آورو حالندن آرتغراق بونڭ اوچون قایغرا ایدی.

غفار آغاینڭ بوحالینی کوروب اوزینڭ عائلەسیده حتی بر آز کوزلری آچفراق کشیلرده آثار بالنیتسه‌گه (شفا خانه‌گه) بارونی معقول کوروب سویله‌سه‌لرده، غفار آغای آلارنڭ سوزلرینه اصلا اعتبار ایتمی ایدی. «بالنیتسه‌گه بارسام، یا که آغوبیروب هلاك ایته‌رلر، یا که مجروح آیاغمنی کیسوب آلورلر!؟» دیوب ئوینده اوزینی تربیه‌لەوچی کشیسی بولماسه‌ده، یالغزی آق کله‌تنده بیکله‌نوب یاتا بیره ایدی.

اوزینی قاراشدرغه، قرده ایگنلری کوبلگندن خاتونینیڭ ئویده طوتمی وبرخدمتچی آصراونیڭ مصارفدان قورقوب آنیڭ موافق کورمی ایدی. شوندی اوزون واسسی کونلرنی برده تربیه‌چیسز اوتکاره ایدی. مونه بر کوننی غفار آغای تاڭدان اوّلیردك طوروب خاتوننیانینه یه‌شوب آلدیڭ: «جمیله! سز ایندی بو کون هرنیچك بولسه‌ده، ئه‌لیگی «چولاق سه‌دقه‌ی» (درست اسمی سعدالدین) ییرینه بارگز. چونکه آناردن ایرته چه‌چلگان صابان آشلغی یوق؛ اول ایندی بیگره‌گەڭ اوّلگوْرگاندر؟ آنی بیك تیز جییشدروب آلورغه طرشگز! یوقسه قوْیلوب، نیتوب کیته‌ر.

مین‌ده بولای بولدم؛ ایندی خدای سزگه‌یارده‌م بیرسون!!»
دیدی.

جمیله‌ده: «یاری یاری! آتالری اوغلانلرنی حاضردن اوك
ییبه‌ره‌م؛ اما اوزم ایکمه‌کلرمنی ییچدن چغارغاچوق آرتلرندان
بارر‌من الله تلسه؟» دیوب، آشغوب، آشغوب میچنی یاغارغه
باشلادی. بو آراده تمام نماز وقتینه ییتکان ایدی؛ اوغلانلری
آرباغه اوطرشوب بایاغی اتکالری سویله‌گان «چولاق
سه‌دقه‌ی» ییرینه صولی اوررغه کیتدیلر. بوندان صوڭکوب
وقتنه ئوتمه‌دی جمیله‌ده تیز، تیزگنه ایکمه‌کلرینی میچدن
چغاروب ایری یانینه کیلدیده: «آتالری! مین ایندی
اوغلانلر آرتندن قرغه بارام نرسه صوڭ سینڭ حالڭ بیك
آور توگلمی؟ اورغاچ صولی کولته‌لرن زوراتقه قوییقمی؟»
دیب صورادی غفار آغایده بردن زوراتقه قویـگز زوراتقه
اول یه‌شل ایگن توگل ایندی؛ جمیله! سین طاغی شونیده
ایشتوب کیت: اوزگز قویاش بایمیچی بونده آشغوب
قایتماگز؛ سز آنده مینی قایغرتماگز مین صولی توگل
باشاغمنی جیل‌قویماس ئه‌لی؛ مین مونده اوزدررمن!» دیدی.
جمیله‌ده: «یاری! یاری!!» دیوب چغوب کیتدی.

توش آلنی ییتوب کیله ایدی؛ قویاشده شول اوّلگی
کوینچه قزدرا، جیل‌ده شه‌بکنه ایسمه‌کده ایدی. شول آراده
بردن بالالر طاوشی کوته‌ریلوب: «اوط چقدی، اوط! ای

الله یانوب ئوله‌مز!!» وایکنچی اوچدان: «رازبوی!!..
رازبوی!!... پوژارغه!.. پوژارغه...» دیبلگان سوزلر
اوستینه: «کم یورطی؟ کم یورطی یانا!!» وشوکار جواب
اولاره‌ق: «غفار آغای یورطی یانا! غفار آغای یورطی!..»
دیبلگان سوزلر قوشلوب، بیك قورقنچلی ره‌وشده یوره‌ك
یارغچ طاوشلر ایشتله باشلادی.

بو وقتده قریه خلقینڭ کوبره‌گی قرده بولوب، ئۇیده
قالغانلریده: قارت، قارتچق، آقساق، صوقر، صرخاو
وبالالر دنغنه عبارت بولووی سببلی، اوطنی سوندررگه‌ده
یارده‌مچی‌لر بیك آز یاکه بتونله‌ی‌اوك یوق دیورگه یاری
ایدی. یوقاریده مذکورلرنڭ قایسی برلری یوگرشوب غفار
آغاینڭ یانا باشلاغان یورطی یانینه کیلوب بیتسه‌لرده،
قچقرشودان باشقه قوللرندان هیچ بر تورلی اش کوته‌رگه ممکن
توگل ایدی. اوط، هر صولوده طبیعی اوزینڭ قوتن آرتدرا
باروب، نهایت غفار آغاینڭ بتون قارالتیسی اوط اچنده
قالدی.

شول آراده غفار آغایده خدمت ایتکان صکار کوز
سراجی آغایده کوچکه‌گنه کیلوب بیتدی؛ چونکه اولده بو
آرالارده‌غنه صرغاوندان تریلوب، آیاغنه باصوب یورورگه
باشلاغان ایدی.

سراجی آغای کیلوب ییتووی بلەن : «غفار آغاینی چغاریم؛ دیەتوبەسی شاطرداب یاناطورغان ئوینلێ ترەزەلرن واتوب اچکه کردی. آنلێ کرگاچ اوك: «غفار آبزی!... غفار آبزی !!... سین قایا صوڭ ؟!» دیه بار قوّتی بلەن بیلك قاتی قچقردی. اوزی شول آراده آشغوب ، آشغوب ئۆی اچنلێگی : واق ، تویەك اسبابلارنی ترەزە ئوتەسندن طشقه بایتاقغنه ارغتدی. اوط ، قوّتلەنـگاندن، قوّتلەنه باروب، ئۆینڭ توبەسی ییمریلوب توشەرگه یاقنلاشدی . طشداغی خلق شونی کوروب: «سراجی!.. سراجی! . سین اوزڭلێ تیز چق! یانوب ئولەسڭ بیت!» دیوب قچقرشا باشلادیلار.

بوندن‌صوڭ سراجی آغایلێ آندن تیزگنەچقدی؛ بووقتلێ خلق:

« اوزی قایا ایکان بیچاره ؟! یانوب هلاك بولا بیت ایندی! چونـکه کوبدن بیرلی مجروح بولوب ، آوروب یاتا ایدی؛ قایاغنه‌ایکان؟» دیب سویلەشه باشلادیلر.

بوندن صوڭ بتونلەی اوط اچنده قالغان آق کلەتی اچندن غفار آغای: «زنهار مینی آلـڭز!!. . تیزرەك مینی قوتقارڭز !. . . هلاك بولام بیت ! !» دیوب ئەلله نیندی قورقنچلی، یورەك یارغچ وقزغانچ طاوش بلەن قچقررغه‌باشلادی.

غفار آغای باش آستنلێغی صاقلانا طورغان آقچاسینی

کیچکنه تیمر صاندغی بله‌ن آلوب چغار اوچون ماتاشا،
ماتاشا اوزی یاتا طورغان کله‌تی بتونله‌ی اوط اچنده قالدیغنی
بلمیچه قالوب ، غفار آغایغه اوطدن قوتلوب چغارغه ممکن
بولمادی. چونکه بونگ اوستینه اوزینگ آورووینه یاریسیغنه
ایدی.

یوقاریداغی کوینچه غفار آغای برنیچه مرتبه قچقردی؛
خلقده بوندی قزغانچلی طاوشنی ایشتوب ، غفار آغاینی بیك
قزغانسالارده، یانغن بیك کوچلی بولدیغندان کروب آلورغه
هیچ برتورلیده چاره یوق ایدی.

شوندہ جییلغان بایتاقغنه خلق آراسندن ئه‌لیگی برنگ
سراجی آغای باطرچیلاق قیلوب، حاللی ، حالسز کوینچه :
«مین الله‌غه طابشروب کروب قاریم ئه‌لی؛ بیچاره‌نی قوتقاروب
بولماسمی؟» دیوب غیرتله‌نوب، هرباغینی اوط چولغاب
آلغان بایاغی آق کله‌تکه طابا یوگروب باردی؛ بووقتده‌ده
غفار آغای شول کوینچه کله‌ت اچنده همان قچقرا ایدی.
بونگ بویله آیانچ حالینه سراجی آغاینگ اچی بتونله‌ی
ئه‌رنی ایدی.

سراجی آغای اوط اچینه ، بر نیچه مرتبه یوره‌کله‌نوب، سیکروب، سیکروب قاراسه‌ده ، فقط اوزینکٔ بیت ، باشنی یاریسیغنه پشروب‌غفار آغاینی آلاآلمیچی، کیری‌چیگلورگه مجبور بولدی .

بو آراده غفـار آغاینکٔ جماعتی‌ده قردان قایتوب ییتکانلر ایدی. بووقت آنلرنکٔ یورطی تمام یانوب، بتوب، تیك باياغی کله‌تك‌گنه اوط دوبردەب ، دوبردەب یانماقده ایدی ایندی کله‌تنکٔ اچندن باياغی طاوشك چقمی باشلاغان ایدی . خلقده طاوش باصلغاچ : «بیچاره‌نکٔ طاوشی چقمی باشلادی؛ ئولدی کوره‌سن ایندی ؟ ! » دیه سویله‌شه باشلادیلر .

بوندن صوڭ کوب وقتك ئوتمه‌دی قارالتیلرده وآق کله‌تك‌یانوب بتدیلر ؛ اوطده باصلدی . خلقك خصوصا غفار آغاینکٔ جماعتی ، توغری آق کله‌ت اورنینه کیلدیلر ، آتالرینکٔ بعض کویگان سویه‌کلرینی طابوب کورولری بله‌ن ؛ « آه ! ! . . » دیوب قچقرشوب یغلارغه باشلادیلر. جمیله‌ده بیهوش بولوب ییرگه یغلدی.

سـراجی آغـای جمیله‌نکٔ اوستینه قـویاش قزووی توشمه‌سون ، دیوب بر نرسه بله‌ن شقلادیك ، یغلی ، یغلی ئوینه قایتوب کیتدی. بونك جییلشقان خلقك بیك قایغولی

رەوشن : « بیچارەغه الله ایمان بایلغی بیرسون ؛ بایلغندن راحت کوره آلمادی. صوڭغی کونن اوزین یانوبئولدی!»
بعضی‌سی : « فقیرلرنی بیك رنجته ایدی مرحوم آلارنڭ بد دعاسن عمرنه کوب آلدی ؛ دنیا اوچون شول قدر طرشدی ! » .

طاغن بعضی‌لری: « شول قدر بارلغی بلەن بالالرنە اوقوتورغه بیرمی‌ایدی؛ بیچاره! مۇنه بایلغی‌ییلگه‌اوچدی!!»
دیوب سویلەشە، سویلەشه طارالشوب کیتدیلر .

صوڭ

یا کاغنه باصلوب چقدی !

پرینس و تله‌بچی

مترجمی د . عبیدی .

اصلی انگلیزچه بولوب ، روسچه‌دن تاتارچه‌غه ترجمه ایتلدی.

معارف نظارتیننڭ انتخابی بله‌ن، شهرمکتبلری وآول قرائتخانه‌لرینه قویلمش. رسملی ، هرکم‌اوچون عبرتلی‌غایت اوقورغه کوڭللی رومان. بهاسی: ٥٠ تین

تیزدن باصلوب چغاچق:

مشهور شاعر ومحررلرمزدن ن . دوماوی اثرلری :

١ . ملا بولام ! ملا ! ! غایت قزقلی. رومان

٢ . کم عیبلی ؟ عبرتلی هم آیانچ ره‌وشده تصویر ایدلگان گوزه‌ل رومان .

٣. تورمش صحیفه‌لری. صاف‌تاتار تورمشندن یازلغان، تورمشنڭ کیمچیلك وکیلشمه‌گان ییرلرن بیك اوستا تصویر ایدکان بایتاقغنه حکایه ومقاله‌لر.

٤ — ٥ بر بالانڭ کونلك دفتری .
(بالالر باقچه‌سندن)

برادران کریمفلر کتبخانه‌سی قزانده

شعبه‌لری : اورینبورغ هم اوفاده .

« بالالار باقچه‌سی » اسمنده بالالار اوچون توبه‌نده‌گی
کتابلارنی نشر ایتدك :

تونله (بیك قزق، واوقورغه کوکللی حکایه) ۱۵ ة
شایان فهیم (رسملی غایت کولکی) ۱۵ »
آلتون بالق (پوشکین اثرندن ترجمه ۱۵ »
اوقو گولی ۵ »
دردلی اوقو (شعر) ۵ »
ئوره‌ك (یورط خرابه‌سنده) ۵ »
اوقو چه‌چه‌گی (شعر) ۵ »
ئه‌بییم حکایه‌لری (اوچ تورلی قزقلی حکایه‌لر) ۷ »
فنی فوکس‌لر ۱۸ »
قزقلی شعرلر ۷ »

موندان صوکده بالالارغه اوقورغه قزقلی هم عبرتلی حکایه‌لر
هم شعرلرنی بربر آرتلی نشر ایته‌چکبز.

آدرس : Бр. Каримовымъ. Казань, Оренбургъ, Уфа,

برادران کریمفلر کتبخانه‌سی قزانده

شعبه‌لرمز : اورینبورغ ، اوفاده .

معصوم قربان (قزقلی رومان)	۱۸	تین	پوچطه ایله	۲۰	تین
محبت قربانی	۱۵	«	«	۱۹	«
آقچه‌سزلق (کامیدیه)	۵	«	«	۷	«
یارلیلر (رومان مجید غفوری اثری)	۱۵	«	«	۱۹	«
قاناو بویی (شعر)	۵	«	«	۷	«
لذت یاکه ته‌م (شعر)	۵	«	«	۷	«
یاز طامچیلری (شعر)	٦	«	«	۷	«
بیش موژیك	٤	«	«	٦	«
منه‌سیکا شه‌ب جرلار (۱ نچی کیسه‌ك)	۵	«	«	۷	«
منه‌سزگه شه‌ب جرلار (۲ نچی کیسه‌ك)	٤	«	«	٦	«
منه طاغن شه‌ب جرلار (۳ نچی کیسه‌ك)	٤	«	«	٦	«
منه قایه شه‌ب جرلار (٤ نچی کیسه‌ك)	٤	«	«	٦	«
منه مونده شه‌ب جرلار (۵ نچی کیسه‌ك)	٤	«	«	٦	«